

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نباشد تن من مباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم

بدین بوم و بر زنده یک تن مباد
از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Historical

تاریخی

لیکوال: سید محمد فضل الله بخاري
ژباړن: زاهد خلیلي
۰۹ نومبر ۲۰۱۴

لومړی نړیواله جگړه

(د انساني تاریخ د لومړی وحشي جگړې له عبرته ډک تاریخ)

۶

بلغاریه

په ۱۸۷۸ ز کال کې د برلین د کنفرانس په پایله کې بلغاریه د عثماني ترکيې څخه جلا کړل شوه، د همدې کال څخه تر ۱۹۰۸ کال پورې بلغاریه د شهزاده فردیناند په لاس کې وه، چې د همدې کال په پای کې پاچا وټاکل شو، په ۱۹۱۴ ز کال کې پرواسیل رابوس لاو لومړی وزیر وه، په ۱۹۱۱ ز کال کې پاچا فردیناند د خپل نوم سره د تزار لفظ هم زیات کړ، فردیناند پاچا وه؛ خو د وزیرانو په واسطه یې خپل اختیارات نور هم زیات کړي ول، ددې وجه د هغه وخت سیاسي گوندونه ول، د ۱۹۱۴ څخه تر ۱۹۱۸ ز کلونو پورې وخت ته د فردیناند د پاچاهۍ نوم ورکول شوی دی. مقدونیا د نورو سیمو په شان د ازادۍ تحریک پیل کړی وه او د یوه تحریک لپاره یې سر اوچتوه، د مقدونیا خلکو د بلغاریې د خلکو سره هم اهنګي درلوده، په ۱۹۱۲ ز کال کې بلغاریې د سربیا، مونتي نیګرو او یونان سره یو ځای د ترکیې سره جگړه وکړه او هغوی یې مات کړل، دې ته د بالکان لومړی جگړه وايي، چې په دې جگړه کې بلغاریې د مقدونیا سربیره تریس او سالونیکا سیمې هم ونیولې، سربیا، مونتي نیګرو او یونان، چې ښې سیمې ورته په برخه نه وې رسيدلې، د بلغاریې پر ضد یې جگړه وکړه، د بالکانو په دویمه جگړه کې بلغاریې ماته وخوړه او د مقدونیا سیمه یې ترې ونیوله.

په ۱۸۹۴ ز کال کې لومړي وزیر ستانلود کورني صنعت ته پرمختیا ورکړه، ټیکس یې د ۸ سلنې څخه ۱۴ سلنې ته لوړ کړ، چې وروسته په ۱۹۰۵ ز کال کې ۲۵ سلنې ته لوړ شو، په ۱۸۹۷ ز کال کې تجارتي قوانین جوړ او نافذ شول، په ۱۸۹۶ ز کال کې د اورګاډي پټلۍ یوازې ۸۶۱ کیلو متره وه، چې په ۱۹۱۴ ز کال کې ۲۱۳۳ کیلومترو ته ورسول شوه، یوازې په څلورو کلونو کې په فابریکو او کارکوونکو کې یې څلور سلنه زیاتوالی راغی.

په ۱۹۱۴ ز کال کې د بلغاریې نفوس ۴.۸۵ میلیونه تنه وه او د پلازمینې صوفیا نفوس یې ۱۱۰۰۰۰ تنه وه، د هیواد عامو خلکو خوشحاله ژوند درلود، زیاتره یې د صنعت سره تړلي وه او فابریکو د هیواد اقتصاد ته زیات قوت ورکاوه.

د ۱۹۱۴ ز کال په اګست کې د لومړی نړیوالې جگړې په پیل کې، بلغاریه د بالکانو د دویمې جگړې د بوج نه په بشپړ ډول نه وه اوزگار شوی او په لومړیو کې یې بې طرفي غوره کړې وه، د بلغاریې د مهم جغرافیایي موقعیت په وجه د جگړې دواړو لوریو کوشش کاوه، چې بلغاریه د ځان ملګري کړي، بلغاریې د قانون په اساس خارجه چاري

دی، سربیره پر دې جنگي پلان، ښه سیاسي او ټولنیز حالات، اقتصادي استحکام، سفارتي اړیکې او د اوږدې مودې جگړې لپاره ځواکمن اقتصاد ډېر اړین دي.

همدا وجه وه، چې د اروپا ځینو هیوادونو لکه جرمني، فرانسه، انگلستان او روسیې د نویو وسلو جوړولو سربیره د ځواکمن اقتصاد لپاره هلې ځلې پیل کړې وې، د نویو وسلو سره د اشنا کیدو لپاره فوځ ته تمرین ورکول کیده.

د نویو وسلو د جوړولو لپاره یې څیړنیز مرکزونه جوړ کړي ول، چې هر وخت به خپل راپورونه لوړو چارواکو ته رسول، چې هغوی به د کتلو نه وروسته د وسلو د جوړولو امر ورکاوه.

د ځمکنی فوځ سربیره د بحري فوځ دځواکمنولو لپاره هم نویو وسلو ته اړتیا وه، د اروپا ځواکمنو هیوادونو د اروپا څخه بهر مستعمرې درلودې، چې ددې مستعمرو سره د اړیکو ساتلو لپاره یې یو ځواکمن بحري فوځ ته اړتیا درلوده،

د بحري فوځ لپاره یې د نوي تخنیک، نوي وسلې، جنگي بیړۍ، اب دوزونه، کروزره او نور جنگي توکي جوړول. دا د اروپا د سیالی پایله وه، چې بحري جنگي بیړۍ یې جوړولې، د بحرونو څخه د یرغلونو لپاره یې هوایي بیړۍ جوړې کړې وې، د یوبوتس ټیکنالوجی د بحري جگړو ښې زیات ته تغیر ورکړ.

تاریخ هم یو ډول توغندي وه، چې د سمندر دننه به یې د دښمن بیړۍ په نښه کولای شوي، په دې کار کې انگلستان، جرمني فرانسه او امریکا د نورو هیوادونو نه مخکې وه، په دې ډول د اروپا مهمو هیوادونو د بحري بیړیو د نوي کولو لپاره کوښښونه کول.

د فرانسې بحري فوځ د ۱۴-۱۹۱۰ ز کلونو تر منځ دوه چنده ځواکمن شوی وه، جرمني په ۱۹۱۴ ز کال کې د نړۍ دویم ځواکمن بحري فوځ وه، امریکا د ۱۸۹۸ ز کال د هسپانیې سره د جگړې نه وروسته د بحري فوځ په ارزښت باندې پوه شوه او د شلمې زیږدې پیړۍ په لومړیو کې یې د ځواکمن بحري فوځ په جوړولو باندې پیل وکړ، د انگلستان شاهي بحري فوځ د نړۍ د ټولو څخه ځواکمن او مجهز فوځ وه، په ۱۹۱۴ ز کال کې د انگلستان بحري فوځ په لومړۍ درجه کې وه.

هوایي فوځ هم همدې حالت کې وه؛ خو د هغه وخت جنرالانو د هوایي فوځ نه دومره امید نه درلوده، فرانسه، انگلستان، جرمني، ترکیې، فرانسه او امریکا یې د جوړولو لپاره کوښښ کاوه، د جگړې ډگر ته نوي الوتکې د استعمال لپاره راوړل کیدې او نوي تجربې یې کولې، جنگي الوتکې جوړیدې او د الوتکو په واسطه بارود او د ویجاړۍ رامنځته کوونکي مواد د یوه ځای نه بل ځای ته لیږدول کیدل او هم به یې د دښمن ځایونه بمبارول.

د الوتکو د چټک سرعت او د زیات وزن د پورته کولو لپاره هر هیواد هوایي اکاډمی جوړې کړې وې، پېلوټان یې چمتو کول، د الوتکو په واسطه به یې ځمکنی فوځ هم بمباروه.

په ۱۹۱۴ ز کال په اروپا کې همدغه حالت موجود وه، انگلستان د نړۍ ځواکمن هیواد وه او جرمني یوازینی هیواد وه، چې انگلستان ته یې چلینج ورکولای شو، بلخوا روسیې په چټکۍ سره نور هیوادونه لاندې کول، چې دا د روسیې دوو گاونډیو جرمني او استریا-هنګري ته ستر گواښ وه، په دې حالاتو کې هر هیواد کوښښ کاوه، چې په وسلو او نورو جنگي وسایلو کې په نورو باندې برلاسی شي.

د ایډم سمت کتاب په اروپایي قومونو کې یو نوی فکر رامنځته کړ، چې ددې کتاب وروسته د اروپایي قومونو د اقتصادي پرمختګ لپاره ځانګړې څیړنې پیل شوې او اروپایي قومونو د نویو اقتصادي لارو چارو په رامنځته کولو لاس پورې کړ، د بارټر سیستم پر ځای یې نړیوال تجارت رامنځته کړ.

قومونو به خپلي اړتياوي د خپلو وسائلو په واسطه پوره کولي او د نورو اړتياوو لپاره به يې نړيوالي مندوبی ته مراجعه کوله، د انگلیسي استعمار په پراخولو کې همدغه نظریه ډېره ځواکمنه وه، د اروپا څخه د تجارت په بهانه راووتل، اسيا، افريقا او استراليا ته ورسيدل او هلته يې د هغه ځای ساده خلک محکوم کړل.

ټول اروپايي قومونه د اروپا د کوچنی وچي نه د وتلو په حال کې وه او د نړيوال توليد څخه يې ښه کټه واخيسته، هر اروپايي هيواد د نورو هيوادونو سره د سوداگرۍ لپاره بحري فوځ جوړ کړی وه.

دغه کار چې د کومو هيوادونو لپاره ستونزمن وه؛ نو د نورو هيوادونو د بېړيو په واسطه يې خپل سوداگريز مالونه نورو هيوادو ته رسول، نړيواله سوداگرې نوې رامنځته شوې وه.

د شلمې زيږدي پېړۍ په پېل کې د اروپايي قومونو د اقتصادي پرمختگ غوښتنه لاپسي زياته شوه او خبره جگړې ته ورسیده، د سويس کانال ډېر مهم رول درلود؛ ځکه همدا کانال د اسيايي هيوادونو سره د سوداگرۍ نږدې لاره وه، هر اروپايي هيواد به کوبښ کاوه، چې دا ځای ونيسي او محصول يې لاسته راوړي.

انگلیسي شاهي بحري فوځ د خپل شان و شوکت په درلودلو سره د نړيوالي سوداگرۍ په ښو لارو باندې واکمنه وه، نورو هيوادونو به د خپلي سوداگرۍ لږه برخه محصول انگلستان ته ورکاوه، چې دې کار د انگلستان اقتصاد ته ډېره گټه رسوله او نور هيوادونه برعکس له زيان سره مخ وه.

د فولادو، صنعت، کيمياوي توليداتو او د بريننا په واسطه د انرژۍ لاسته راوړل په ډېره پيمانه سره پيل شوي وه او هر هيواد به د خپلي وسي په اندازه کوبښ کاوه، ددې کار لپاره اروپايي هيوادونو د خپلي سوداگرۍ ساحه پراخه کړې وه او د هغو هيوادونو څخه به يې چې گټه ترلاسه کوله؛ نو هغوی به د خپل انحصار لاندې راوستل، د هيواد د گټو د ترلاسه کولو لپاره به يې بل هيواد انحصار و او ځواکمنو هيوادونو به ددې کار نه ناوړه گټه اخيسته.

جرمني غوښتل، چې په نړيوالي سوداگرۍ کې مخکې وي؛ نو ددې کار لپاره يې نوې بحري بېړۍ جوړې کړې، بلخوا د جرمني د بحري بېړيو د قوي کيدو په وجه انگلستان ته گواښ متوجه وه او همدغه وجه وه، چې انگلستان د فرانسې او روسيې سره د لږو اختلافاتو په درلودلو سره بيا هم يو ځای شو، ددې خبرې مطلب دا نه دی، چې پورته ذکر شوي درې هيوادونه د يو بل خپرخواه وه؛ مگر د ځان شاوخوا د يوه قوي اقتصادي هيواد(جرمني) څخه يې ويره درلوده او دوی د ډېر وخت لپاره خپلمنځي اختلافات شاته وغورځول او د جرمني پر ضد متحد شول.

فرانسې د خپل بيروني ځواکمن اقتصاد په وجه نورو هيوادونو ته پور ورکوه او سودي گټه يې ترلاسه کوله، چې دې کار يې اقتصاد ته زياته گټه رسوله، روسيې د صنعتي پرمختگ او فولادو جوړولو لپاره کوبښ کاوه، جرمني په دې فکر کاوه، چې څنگه د فولادو جوړولو، کيمياوي توليداتو، سترو ماشينونو او د بريننا د توليد لپاره نوې وسائل رامنځته کړي، انگلستان د نړۍ د ستر سوداگر هيواد په توگه پيژندل کيده، دغه ټول قدمونه د اقتصادي پياوړتيا او او استحکام لپاره پورته کيدل او ددې تر څنګ يې يو بل د څارنې لاندې هم نيولي وه، چې بل هيواد څومره ځواکمن اقتصاد لري او مقابل هيواد وکولای شي، چې د هغه نه ځواکمن وسائل او لارې چارې رامنځته کړي.

د اروپا د تيرې پېړۍ جگړې د ځمکې د نيولو لپاره نه وې، بلکې ددې لپاره وې، چې څرنگه وکولای شي پياوړی اقتصاد ولري.

نوربیا